

Kvinnor, klasser och generationer

*Skillnader i livscykeln
och socialt-historiskt betingade
generationsolikheter påverkar kvinno-
organisationernas rekrytering. En analys av
generationsmotsättningarna är därför strategiskt viktig
för kvinnorörelsen. Dessutom bidrar den till en
fördjupad förståelse av hur ålders-
struktureringen verkar i mans-
samhällets tjänst.*

1976 samlade jag bl a med hjälp av intervjuer in empiriskt material från tre kvinnoorganisationer i Göteborg, nämligen lokalavdelningarna av Fredrika Bremer — Förbundet (FBF), Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund (SSK) och Svenska kvinnors vänsterförbund (SKV). Syftet var att studera hur kvinnors kollektiva mobilisering i egen sak går till. Vilka samhällsstrukturer verkar hindrande respektive främjande för kvinnorörelsens framväxt? Vilka motsättningar möter kvinnorörelsens kvinnor i samhället utanför kvinnoorganisationen respektive vilka möter de inom den egna organisationen?¹

Att kvinnorörelsen alltid kämpat i motvind var i och för sig inte ett oväntat fynd i min studie. Förutom kvinnornas initiala svårigheter att över huvud taget mobiliseras kollektivt i en kvinnorörelse på grund av deras strukturella inordning i manssamhället som medlemmar av den sociala kategorin kvinnor, fann jag hur samhällets skiktning slår igenom i deras kollektiva mobilisering: De tre organisationerna visade sig ha inbördes mycket skikthomogena medlemskåror. FBF var en organisation för de övre och mellanskiktens kvinnor, medan SSK och SKV tillhör de lägre skiktens kvinnor — dock vad gäller den senare med ett inte obetydligt inslag av välutbildade kvinnor och därmed kvinnor ur de övre skikten. Organisationernas placering i samhällets skiktningssstruktur har även påverkat deras möjligheter att före-

na sina medlemmar i olika frågor liksom den har styrt eller format deras framväxt. De inre motsättningarna, respektive kvinnornas upplevelser av motsättningar till andra aktörer i samhället har också varierat med organisationernas skiktförankring.

Värdet av mina analyser i dessa frågor ligger inte i att jag visat att dessa slag av strukturella förhållanden påverkar kvinnornas organisering i egen sak, utan i att jag visat på vilket sätt de har påverkat de tre organisationerna och deras medlemmar. Ett resultat som däremot var oväntat, var den ojämna åldersfördelningen bland organisationernas medlemmar. Hela 61% av SSK:s medlemmar var över 61 år; motsvarande andelar för FBF var 47% och för SKV 42%.

Olika generationer

Hur bryts generationerna mot varandra i organisationerna? Finns det ett upplevt främlingskap hos de äldre medlemmarna gentemot yngre kvinnor? Generationstillhörigheten kan likt skiktstillhörigheten prägla individerna och skapa gränser mellan dem som i båda fallen är svåra att överskrida.

— Vad säger de intervjuade?

'Vi har diskuterat alla sorters problem. De äldre har en helt annan syn på kvinnoproblemen: Det är allt bra om kvinnorna är hemma hos sina barn och tar hand om sina familjer. Den nya kvinnorörelsen för så mycket väsen för isolerade frågor. Man skall arbeta den politiska vägen och se frågorna i ett större perspektiv.' (SSK, 51 år)²

'De äldre inom klubben har svårt att förstå att vi inte vill vara hemmafruar. De tycker nog att vi borde vara nöjda med det vi har. Åldersskillnaden i klubben gör att det är svårt att diskutera frågor som abort och p-piller. De gamlas attityd är ofta: Vi hade inte p-piller, vi hade inte någon barnomsorg. Det gör att det nästan blir brännande att ta upp de frågorna. Vi går runt dem och tar upp något annat i stället. Med mina barn kan jag tala öppet om dessa frågor. — Jag tror tyvärr inte att den nya kvinnorörelsen har vitaliserat kvinnoklubben, inte min klubb i alla fall. De äldre vill inte tala om dessa nya saker.' (SSK, 41 år)

'Vi har svårt att få in de unga. Dessutom saknas en hel generation, den som är i 40-årsåldern nu. Klubbarna har väl varit passiva och nöjt sig med att fungera som de alltid har gjort och missat rekryteringen i de nya bostadsområdena alltefter som de har expanderat. De medlemmar vi nu får är oftast yngre och alerta tjejer. De äldre tycker nog ibland att det är litet störande med de unga som kommer och ställer till. Det var lugnare förut. De äldres problem har kommit i skymundan i debatten, vilket kanske ställt de äldre litet utanför. De har också missuppfattat debatten om daghem etc och känner sin ålder som hemmafruar svartmålad.' (SSK, 34 år)

'På vårt möte i december kom en grupp och sjöng om sex. Jag blev så upprörd. Hela min jul var förstörd. Ja, och så kunde jag inte komma hem och tala med min man om sånt här. Jag tyckte det var ovärdigt SKV och oss själva som kvinnor. — Samma sak med Vi Mänskors temanummer om medelåldern. Så här skall inte vår tidning vara. — På decembermötet steg jag upp och sa "Stopp!" Jag var alldeles så jag skakade. Tänk vår tidning som var en klenod. Årets julnummer var en skam.' (SKV, 69 år)

'Kanske kunde det vara litet mer värdighet i tidningen. Det är litet 'hejs-svejs' men det gör ju inte så mycket. Det är litet onödigt med runda ord. Man behöver ju inte frossa i dem. — Jag är väldigt glad för kontakten med Grupp 8. Det har varit svårt för oss att få nya och unga medlemmar. Det är tråkigt att de nya och unga inte vet vad vi har gjort. De är bara uppfyllda av sig själva.' (SKV, 64 år)

'Många i SKV är inte intresserade av förändring. Du skulle ha hört vår diskussion inför 8:e mars, då Lesbisk Front ville vara med. Jag sa då att när vi bjuder in kvinnor till demonstrationen så kan vi inte köra bort dem när de kommer. — Men när de kom till oss första gången och ville jämställa den lesbiska kampen med socialismen då var jag

verkligen inte med dem. Jag tror att de gör det till ett större problem än vad det är. Jag vill liksom innerst inne tro att många av dem inte är lesbiska. Att de tar det som en del i frigörelsen helt enkelt. Jag förstår mig inte alls på så'nna saker. Jag måste ju fråga dem: 'Menar ni med det lesbiska bara det rent sexuella?' Ja, det menade de. 'Då måste vi ju ha en front för alla — för blottare. De har det egentligen mycket svårare än ni för ni slipper ju frysa.' — De tyckte inte om det, när jag försökte skoja. Det är också jobbigt att samarbeta med Göteborgsättorna. De har ju varit en grupp och så har den upplösts till nästa gång vi möts och då är det nya personer. — Jag är skeptisk till Feministerna för jag tror att de har en farlig politik. Vi måste ha männen till hjälp om vi verkligen skall förändra samhället. Jag är rädd att Kvinnocentrum utvecklas fel. Men å andra sidan så blir Kvinnocentrum vad vi gör det till och därför vill vi gå med där.' (SKV, 55 år)

'Jag tror att många medlemmar känner sig litet chockerade av Vi Mänskor. Det finns en hel del medlemmar som inte prenumererar på den. Det var numret om medelåldern som chockerade mest. Det handlade ju bara om kvinnans problem. /Om den nya kvinnorörelsen:/ Det är klart att tjejerna i Grupp 8 tycker det är tråkigt med styrelsemöten, men man måste ju ha sådana.' (SKV, 45 år)

'Vi måste få någon form av kvinnorevolution men inte så extrem som vissa kvinnogrupper vill. /.../ Tex Rödstrumporna när de isolerar sig. Jag tycker inte det är tilltalande. Deras kvinnoläger där de bara tar till sig män när de behöver dem av naturliga skäl.' (FBF, 43 år)

Intervjuerna ger talande vittnesbörd om att det faktiskt finns en upplevd motsättning mellan de äldre och de yngre kvinnorna. Starkast kommer detta till uttryck i SSK och SKV, där de äldre medlemmarna visar ett starkt främlingskap inför mycket av det som de upplever att de yngre söker driva. Det är två ämnen kring vilka detta främlingskap är upphängt. Det ena, vilket är mest tydligt i SSK-svaren, gäller kvinnans roll som husmor eller hemmafru. De äldre känner främlingskap inför de ungas krav på daghem och delad barnomsorg. Det andra, vilket mest framträder i SKV-svaren, gäller de yngres förhållande till sexualiteten. I båda fallen rör det sig om en ovilja att diskutera och bearbeta förhållanden i privatsfären och en önskan att behålla det privata för sig själv. Detta är

intressant om vi jämför med den nya kvinnorörelsens komponent 'ökad medvetenhet' vilken bl a innebär att göra det privata, det enskilda delat och offentligt ('medvetandehöjning') och därmed till underlag för kvinnornas kollektiva handlande.³

Olika klasser

När man inom SSK — och SKV — upplever att de unga ifrågasätter hemmafrurollen gäller det ett ifrågasättande av en hel livsstil som de äldre kvinnorna lärt sig omhulda och (eventuellt) på sin tid kämpat för. Det är ju faktiskt så att mycket av den socialdemokratiska reformpolitiken från 1940-talet gick ut på att göra det möjligt även för arbetarklassen att bilda familj: 'Den socialpolitiskt inriktade befolkningspolitiken hade nu/i början av 1940-talet/ fått benämningen familjevårdande socialpolitik. Hela familjen, särskilt då de hemarbetande kvinnorna, stod i centrum för denna politik till skillnad från 1930-talets socialpolitiskt inriktade befolkningspolitik, där barnet stått i centrum. Inom 1941 års befolkningsutredning fanns till exempel en särskild delegation för hem- och familjefrågor bestående av sju kvinnor.'⁴ Familjebildningen ökade också i alla samhällsskikt från 1942 liksom nativiteten och dessa trender avstannade först mot 1960-talets senare hälft då de till och med vände nedåt.

Denna utveckling har också avspeglat sig i intervjuerna med de äldre kvinnorna. Många av dem berättar hur de började sitt vuxenliv som hembiträden på 1930-talet för att sedan mot 1940-talet gifta sig och ägna sig åt make och barn. Till exempel:

'Jag kom till Göteborg 1934. /.../ Först var jag piga på ett par ställen. /.../ När jag sökte jobb som piga 1934 var det hos några som bodde högst upp i ett hus på Linnégatan. Vi fick gå in i pigtrappan. Där stod vi alla så i timtal för att tas emot av tanterna. De tog emot oss som var de kungligheter. /.../ Sen gifte vi oss och jag var hemma. Vi hade tur för mannen var aldrig arbetslös. Han hade 60 kronor i veckan, hyran var 65 kronor i månaden. Jag födde barnen hemma.' (SKV, 63 år)

Denna livskarriär är ganska typisk för den generation arbetarklasskvinnor som började

sitt vuxna liv på 1930-talet. Den har också tecknats av Liljeström och Dahlström i deras studie av arbetarkvinnor. Enligt dem är denna livskarriär, 'från hembiträde till hemmafru', inte bara ett resultat av samhällsekonomiska och samhällspolitiska förändringar, dvs konjunkturuppgång och befolkningspolitik, utan den är också en lösning av en personlig motivkonflikt för kvinnorna. Denna konflikt går i sin tur tillbaka på en uppdelning av mänskliga motiv, å ena sidan i dem som hör hemma i privatlivet och å den andra i dem som hör hemma i arbetslivet. 1930-talets hembiträden drabbades av denna motivkonflikt eftersom hemarbetet utvecklades till ett yrke och förhållandet mellan hembiträdet och matmor blev en 'anställning' som reglerades med lag.⁵ Motsättningen i hembiträdets roll har även tecknats av Ann-Mari Sellerberg. Hembiträdet befinner sig på en gång nära sin arbetsgivare, en relation som gärna utvecklas till emotionell involvering och långt ifrån i det att relationen är en anställningsrelation som bl a innebär

Gustav Vigeland, grantiskulptur, Vigelandsparken i Oslo. Foto Bo Niklasson.

objektiv underordning.⁶ Hemmafrurollens fördelar för denna generations arbetarkvinnor blir än lättare att föreställa sig när vi till de just refererade analyserna lägger de olika vittnesbörd jag har fått om svårigheterna för många kvinnor att komma ut i meningsfulla och avlönade arbeten.

Det är således mot bakgrund av dessa förhållanden som vi bör förstå de äldre SSK- och SKV-kvinnornas främlingskap gentemot den nya kvinnorörelsens förespråkare och många av deras krav. Att motsvarande främlingskap inte kommer till uttryck i intervjuerna med FBF-medlemmarna beror på flera förhållanden, men en viktig faktor är nog organisationens annorlunda skiktförankring och därmed dess kvinnors annorlunda erfarenheter av familjebildning och arbetsliv.

Generationsklyfta

Expansionen av äktenskap och föräldraskap åren kring 1940 förändrade mer de lägre skiktens kvinnors liv än de övre skiktens. Civilståndsutvecklingen innebar att individerna i de lägre skikten anammade en livsform, den privatiserade kärnfamiljen, som redan flera generationer tidigare utvecklats i de högre samhällsskikten. Modellen för efterkrigstidens kärnfamilj hade grundlagts av den framväxande borgarklassen redan under 1800-talets senare hälft: Familjen blev en enhet för reproduktion och konsumtion till skillnad från bonde- och skråsamhällets reproduktions och produktionsfamilj. Den moderna kärnfamiljen blev den samlevnadsform som passade människorna i industrisamhället, men fram till tiden för andra världskriget hade den varit en alltför kostsam form för arbetarklassen, vilket innebar att många aldrig fick råd att bilda egen familj och att de som gjorde det levde under mycket knappa förhållanden. Det är således rimligt att anta att de äldre SSK-medlemmarna och en del av SKV-medlemmarna bar på konkreta erfarenheter av arbetarfamiljernas hårda villkor och arbetarhustrurnas slit, på ett sätt som FBF:s medlemmar inte gör. En del intervjuer gav illustrationer av dessa olika slag av erfarenheter:

'Under första världskriget jobbade mamma för pappa var vid järnvägen och där tjänade man så litet. Vi/den intervjuade och hennes syster/ började som springflickor direkt efter skolan, när vi var 13, 14 år. (SKV, 69 år)

'Jag var enda barnet. Jag var väldigt studieintresserad, men pappa var tidigt sjuk. Mamma var sjuksköterska men fick inte arbeta som gift. När pappas sjukförsäkring tog slut efter två år fick mamma inte arbeta på sjukhuset. 1937 fick hon arbete som städerska i en skola. Det var otänkbart att jag skulle få fortsätta studera.' (SSK, 51 år)

Livsstilarnas beroende av det samhällsskikt i vilket de utspelas illustreras av följande klipp ur intervjuprotokoll:

'Min mor var tidigt änka och medveten om att kvinnor måste kunna klara sig själva. /.../ Min mor hade ingen yrkesutbildning, men hon satsade på yrkesutbildning för oss fyra systrar.' (FBF, 76 år)

'Far var apotekare och jag har en bror. Familjen såg positivt på mina utbildningsplaner och eftersom det inte förelåg några ekonomiska hinder behövde min utbildning inte komma efter min brors. /.../ Min mamma tog realen men pojkarna /hennes bröder/ kostade så mycket att det aldrig blev medel över för hennes utbildning. Hon blev hemma och läste franska och målade porslin.' (FBF, 55 år)

Efterkrigstidens familjepolitiska reformprogram och den allmänna välfärdsutvecklingen måste för de äldre SSK- och SKV-medlemmarna ha tätt sig så omvälvande och 'befriande' att den efterföljande generationens kvinnors krav på kollektiv barnomsorg och ifrågasättande av hemmafruns situation för dem framstår som ganska främmande. Liljeström och Dahlström⁷ har karakteriserat olikheten mellan de två generationernas arbetarkvinnor med hjälp av uttrycken 'från hembiträde till hemmafru' för den äldre respektive 'från hemarbete till värdyrke' för den yngre. De summerar med de uttrycken två generationsspecifika livskarriärmönster och deras analys stämmer också för mitt material. FBF-kvinnorna har å andra sidan med sin annorlunda skiktförankring inte upplevt denna form av vare sig misär eller omvälvning i familjens livsvillkor, varför deras syn på den yngre generationens kvinnors ifrågasättande av hemmafrurollen antagligen ser

annorlunda ut. Helt oberörda av 1970-talets debatt om hemmafrurollen är de naturligtvis inte, men de intervjuar jag fick av dem i anslutning till detta tema var av annat slag än de som SSK:s och flera av SKV:s medlemmar gav:

'Jag tycker att hemmafruar har en socialt och ekonomiskt otrygg och dålig position. Detta skall inte förväxlas med att hemmafruars arbete inte är något att ha. Jag tycker att alla arbetsinsatser skall ge ATP-poäng. Om det verkligen är så att vårdnadsbidragen konserverar könsrollerna så är jag naturligtvis emot dem. Men så länge det inte finns tillräckligt med daghemsplatser och arbetstillfällen för kvinnorna så tror jag att det på kort sikt vore värt att pröva. Dvs bidrag som är ordentligt tilltagna, som ger ATP-poäng och som beskattas. — Idealet är bra barnstugor och kortare arbetsdag.' (FBB, 55 år)

Det andra temat, det som rör sexualiteten, framträder starkt i SKV-svaren dels i deras reaktioner på innehållet i förbundstidningen Vi Mänkor, dels i deras syn på vissa tendenser i den nya kvinnorörelsen som t ex den lesbiska kampen. Åter handlar det om mötet mellan två generationer. En som växte upp under en tidsperiod då 'Lex Bergegren', dvs den lag som från 1910 till 1938 kriminaliserade spridningen av kunskap om preventivmedel, står som en symbol över samhällets sexualfientlighet och kvinnornas graviditetsångest. En vars uppväxtvillkor under 1960-talet präglades av de gamla sexualnormernas, ja tabuernas, upplösning. P-pillret gav kvinnorna full kontroll över deras fruktsamhet, sexualiteten blev kommersiellt och iögonfallande exploaterad. 1960-talet var en epok som frambringade 'En radikalare syn /som/ har velat helt skilja på sexualitet och fortplantning och ifrågasatt både kärlekens nödvändighet för sexualitet och familjens önskvärdhet som en form för barnalstring och uppfostran'.⁸

Mötet med den nya kvinnorörelsen

Vi skall komma ihåg att de kvinnor som SKV-kvinnorna möter i sin förbundstidning, i samarbete med Grupp 8 och Lesbisk Front är kvinnor som inte bara vant sig vid att deras sexualitet blivit föremål för kommersiella intressen — som lockmedel i

konsumtionsvarureklamen⁹ — utan som också formulerat sin kollektiva protest mot detta och krävt sexuell frihet på egna villkor. Det temanummer av Vi Mänkor som upprört så många av de intervjuade var ett exempel på just detta slag av frihetssträvan. I tidningen beskrivs det slag av personliga problem vilka som regel betraktas som ytterst privata: sexualiteten, alkoholmissbruk. Redaktionens ambition var att med det materialet bidra till en kvinnlig offentlighet och bredda den kollektiva kunskapen om kvinnoförtryckets omfattning och mekanismer. I mötet med Lesbisk Front har SKV-arna mött ännu en variant av en 'radikalare syn' som inte bara ifrågasätter den traditionella synen på sexualiteten utan även den heterosexuella hegemonin.

Olika sätt för SKV-arna att förhålla sig till dessa nya tendenser är då som flera ovan berättat att bli upprörd och säga 'Stopp', att med hjälp av skämtsamhet söka eliminera hotfullheten i de nya kraven, eller att se dem som litet väl mycket 'hej-svejs'. I en intervju där det privata kom att beröras ser vi dock att de äldre (självklart) ej varit förskonade från privatlivets problem utan att det varit något de fått finna sig i snarare än att gå till kollektiv kamp mot:

'Kvinnor talar aldrig om sina problem, för det man har hemma skall ingen veta om. 'Hemma hos mig är allting bra! 'Om folk talade mer om sina problem skulle de må mycket bättre. /.../ Mor hade 12 barn, det var två år mellan varje. Själv fick jag sex barn. Jag födde barnen hemma. /.../ Mina barn ser ju inte åt spriten, för de har sett på sin far vad som händer med en människa när den dricker. Han var full alla kvällar i veckan. Det började med att han skulle ha två supar till midnatten för att få tillbaka sin förlorade aptit, men det blev snart en kvarting om dagen.' (SKV, 63 år)

De motsättningar som kommit fram i intervjuerna och som kan hänföras till kvinnornas olika generationstillhörighet utgör en splittring mellan kvinnorna och ett hinder för deras möjligheter till gemensam kamp. Även om en del av de intervjuade visade en intellektuell förståelse för denna klyftas orsaker, jag tänker t ex på den kvinnoklubbbist som talade om kvinnoklubbbarnas oförmåga

att följa med i utvecklingen av de nya bostadssområdena, och följer, som att de äldres problem kommit i skymundan i den nya debatten, så finns det flera snarast emotionella barriärer att ta sig över innan ett fungerande samarbete med de yngre kan komma till stånd. För SSK:s del verkade dessa förhållanden innebära att den unga generationen var på väg att ta över organisationen med sina nya krav och sin ovilja att acceptera den hemmafruroll som de äldre funnit naturlig och eftersträvarsvärd. I och för sig är väl det en utveckling som varje organisation måste leva med: Att nya ståndpunkter och krav formuleras i takt med den omkringliggande samhällsutvecklingen och att det är de nya medlemmarna som blir de främsta bärarna av detta. Mötet mellan de två generationerna blev kanske ändå mer motsättningsfullt än

vad som 'normalt' borde vara fallet och det kan i sin tur hänföras till organisationens ojämma ålderssammansättning. Majoriteten av medlemmarna var ju över 60 år, eller som en av de intervjuade uttryckte det: 'Det saknas en hel generation, den som nu är i 40-års åldern.' De krav som de yngre kvinnorna nu ställde måste sålunda ha framstått som väldigt omvälvande för en organisation så dominerad av äldre medlemmar med en föreställningsvärld som grundlades flera decennier tidigare och utan en 'mellangeneration' som kunde utgöra den förmedlande länken mellan dem.

Det som utmärker SKV-arnas erfarenheter av mötet med de yngre kvinnorna är att detta ofta utspelat sig utanför organisationen. i deras försök till samarbete med den nya kvinnorörelsens organisationer, med

Gustav Vigeland, granitskulptur, Vigelandsparken i Oslo. Foto Bo Niklasson.

Grupp 8, Feministerna, Lesbisk Front och Kvinnocentrum. För SKV-arna har mötet med den unga generationen inte bara inneburit en nyhet i betydelsen att det var länge sedan SKV rekryterade nya medlemmar, endast 16% av de nuvarande medlemmarna rekryterades under 1970-talet, och mötte de yngres åsikter, utan mötet har också blivit plötsligt eftersom det skett med organiserade kvinnor, vilka hade organiserat sig SKV:s hjälp förutan. En av de intervjuade sa: 'Det är tråkigt att de unga inte vet vad vi har gjort. De är bara uppfyllda av sig själva.'

Generationsmotsättningar

I vissa fall kan man med generation mena det tidsintervall som förlöper från det att individen föds till dess att hon dör. Man kan då tala om olika — vilka som helst — ålderskohorter (åldersgrupper) som olika generationer. Till exempel urskiljer Liljeström och Dahlström tre kohorter i sin studie om arbetarkvinnor dvs de äldre födda kring 1920—22, de medelsålders födda kring 1940—42 samt de yngre födda kring 1955—60.¹⁰ Men man kan också tala om generationer i betydelsen föräldrar—barn, ålderskohorter med intervallet 30 år, som jag har gjort. Med denna definition har jag urskilt inte bara två kategorier av inbördes jämnåriga kvinnor med gemensamma historiskt-sociala erfarenheter, utan också två kategorier kvinnor som representerar en generation och deras döttrar. Mödrarnas uppväxt skedde under mellankrigstiden och döttrarnas under efterkrigstiden.

Beskrivningen av de äldre medlemmarnas upplevelser av främlingskap gentemot de yngre kvinnorna såväl inom den egna organisationen som utanför den som en generationsfråga kan anknytas till en forskningstradition i framför allt amerikansk sociologi från 1960-talet vilken behandlar samtidens ungdomar. Ungdomskulturen blev ett populärt begrepp inom denna tradition och med det analyserades ungdomarnas livsstil, konsumtionsvanor, protester etc. Många av dessa studier förutsatte mer eller mindre explicit att samtidens ungdom inte bara utgjorde en på olika sätt homogen ålderskohort

utan också att den var annorlunda än sin föräldrageneration, dvs att det på 1950—60-talen fanns en reell generationsklyfta.

Är generationsperspektivet giltigt och fruktbart för analysen av det empiriska material jag har samlat in? En fråga att söka besvara är om den motsättning jag spårat i det faktiskt hänför sig till reella skillnader mellan de två generationerna. För, som Bengt Erik Andersson har påpekat i sin bok om svensk tonårskultur, ungdomsrevolt och generationsmotsättningar, kan en empiriskt observerbar 'generationsmotsättning' vara en indikator på flera olika förhållanden: Dels kan den vara ett uttryck för att det föreligger faktiska skillnader mellan två generationer, dels att individerna kognitivt upplever faktiska skillnader och dels att individerna uttrycker emotionella reaktioner på upplevda skillnader. Andersson framhåller att alla dessa dimensioner är relevanta vid analys av generationsmotsättningar och han föreslår som analysmodell en tredimensionell egenskapsrymd i vilken de tre dimensionerna kan kombineras på olika sätt.¹¹

Låt mig med denna modell som utgångspunkt återvända till intervjuerna. I flera av dem uttrycker kvinnorna en medvetenhet om (kognitiva upplevelser av) att det finns skillnader mellan de två generationernas kvinnor, vilket kommer till uttryck i deras olika syn på olika frågor. Tex sade några kvinnoklubbister att den unga generationens kamp för kollektiv barntillsyn och delad barnomsorg mellan föräldrarna är svår att förstå för de äldre kvinnorna, eftersom de gärna uppfattar denna kamp som en svartmålning och ett förringande av deras insatser som hemmafruar och husmödrar. Situationen för de yngre kvinnorna är annorlunda, hävdade de, och detta har de äldre svårt att förstå. SKV-arna uttryckte också medvetenhet om att de yngre kvinnorna är annorlunda, tex att de saknar kunskaper om den äldre generationens kollektiva kvinnokamp, att de driver en väl separatistisk linje ('... feministerna driver en farlig politik...') samt att de är alltför upptagna av privatlivets frågor och problem ('... de är bara uppfyllda av sig själva...' respektive litet väl mycket 'hejsvejs'). Intervjuerna med SKV-arna innehöll

dessutom många kraftfulla emotionella reaktioner på de upplevda skillnaderna både i fråga om person, dvs företrädare för förespråkarna av de nya ideerna, och sak, dvs ämnena de behandlar.

Ålderssegregering

Det finns således i flera av intervjuerna en medvetenhet om skillnaderna och också i vissa fall emotionella reaktioner på dessa. Men fortfarande gäller frågan: Föreligger det faktiska skillnader mellan generationerna på det sätt som jag i förra avsnittet föreslog? Är intervjusvaren också uttryck för faktiska, historiskt-socialt betingade olikheter mellan en generation mödrar och deras döttrar, eller är intervjusvaren snarare uttryck för att kvinnor i olika åldrar befinner sig i olika statuspositioner och att de således identifierar sig med olika sociala institutioner och kulturella förhållanden? Det finns med andra ord förhållningssätt och värderingar som individer bär upp inte på grund av sin generationstillhörighet — i den mening jag har använt begreppet — utan på grund av sin plats eller position i livscykeln.¹² I flera av intervjuerna beskrevs också motsättningen mellan de yngre och de äldre i organisationen som ett slags livscykeffekter, dvs att olika frågor är olika angelägna för kvinnorna beroende på deras respektive ålder. Ålderssammansättningen i de tre organisationerna skulle i så fall vara uttryck för att vi lever i ett åldersskiktat samhälle snarare än i ett med generationsklyftor.

Det är ett spännande perspektiv att anta att de upplevda skillnaderna mellan de äldre och de yngre kvinnorörelsekvinnorna är betingade av ett åldersstrukturerat samhälle. Ser vi detta ur ett rekryteringsperspektiv så skulle det kunna betyda att de yngre kvinnorna har svårt att identifiera sig med kvinnoorganisationernas kvinnor eftersom de är 'gamla':

'Jag var tidigare med i SSU (Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund) och en stadsdelsförening i början av 1960-talet. Tyckte då intensivt illa om kvinnoklubbbister. De var små mulliga kaffepimplande damer som inte hade något med politik att göra. Jag var med i distriktsstyrelsen

för SSU och samarbetet mellan oss och SSK fungerade ju inte. Vi tyckte illa om varandra.' (SSK, 34 år)

'Männen spottar på oss ständigt och jämt. /.../ 'Kärringklubb!'" (SSK, 41 år)

'Jag går regelbundet på kretsmötena... Mitt mellanbarn gick med i FBF i höstas och hon går på mötena. Hon gillar 'tanterna' och tycker att de är "härliga"' (FBF, 43 år)

Åldersdiskriminering

Det är svårt att i intervjumaterialet ordentligt belysa tesen att samhällets åldersskiktning utgör ett hinder för rekryteringen till de tre organisationerna. Härför skulle också behövas intervjuer med unga kvinnor som står utanför dem. Att vi lever i ett samhälle i vilket 'ungdom' representerar ett högre värde än 'medelålders' och 'gammal' är emellertid inte ett helt orimligt påstående. Att denna ungdomsorientering dessutom drabbar kvinnorna i större utsträckning än männen kan nog också påstås — uttryck som 'kaffepimplande damer och 'kärringklubb' kombinerar ju både ett kvinno- och ett äldre-förakt. Ungdomsorienteringen i samhället illustreras också av följande citat:

'Jag är född 1933, vad är det för fel på årgång -33? Jag känner mig inte gammal men jag tycker att det låter gammalt. Jag vill inte bli undantryckt bara för att samhället tycker att man är gammal. Jag gillar inte samhällets tryck på att man skall vara ung, fräsch etc.' (FBF)

Det är kanske ett rimligt antagande att den yngre generationens kvinnor av åldersskäl har svårt att engagera sig i den tidiga kvinno-rörelsens organisationer. Om så är fallet samverkar samhällets åldersstruktur med dess könsstruktur. Kvinnornas strukturella inordning i manssamhället och därmed initiala svårigheter att mobiliseras i egen sak förstärks av en ålderssegregering som fjärrmar de yngre från de äldre kvinnorna. — Om detta är sant så kan det innebära att varje kohort kvinnor som når vuxenlivet måste upptäcka kvinnokulturen själv eller på egen hand.

Låt mig citera Sheila Rowbotham, engelska, historiker, medlem i den nya kvinnorörelsen i England och född 1943:

Gustav Vigeland, granitskulptur, Vigelandsparken i Oslo. Foto Ami Wängstedt.

'Som sjuttonåring uppfattade jag feministerna som skuggfigurer i långa, gammalmodiga kläder, de var på något vis förknippade med lärarinnor som sa att man inte borde ha högklackade skor och makeup. Alltihop var väldigt stelt och sedesamt och gick huvudsakligen ut på att hålla en borta från pojkar. Från barndomens dunkla minnen hade jag en schablonföreställning om emanciperade kvinnor: hemska människor iklädda tweedkostym och hornbågade glasögon och med håret i en hård knut i nacken. Feminismen var fullkomligt avkönad. /.../ När jag märkte att jag kunde leva som jag ville hade jag ingen bestämd föreställning om mig själv som kvinna i vad jag gjorde, vad det än var. Jag bara gjorde det helt enkelt. Politiskt och socialt förmådde jag inte på något vis sätta mig själv i samband med en kvinnas situation. Kvinnorna som grupp betraktade jag som varelser som just fastnat i de kvävande förhållanden jag var fast besluten om att fly ifrån.'¹³

Socialt-historiskt betingade livsmål

Men låt mig igen återvända till min tidigare framförda analys, dvs att ålderssammansätt-

ningen i organisationerna kan förstås mot bakgrund av att det föreligger faktiska skillnader mellan de två generationerna kvinnor och att de är socialt-historiskt betingade. Till den evidens jag anförde för den analysen kan läggas Juliet Mitchells analys av den nya kvinnorörelsens framväxt bland kvinnorna i konsumtionssamhället. Hennes analys implicerar också ett antagande om att de kvinnor som bär upp den nya kvinnorörelsen utgör en generation som på kollektiv nivå är olik tidigare generationers kvinnor. Ytterligare belysning av generationsfrågan finns i en studie kallad *Kvinnlig barnplanering* i vilken Ulla Lindström söker beskriva olika generationer kvinnors värderingar och ideal. Bland de fem generationsgrupper hon urskiljer är tre av speciellt intresse för min studie, nämligen grupp 4 vilken består av kvinnor födda 1903—18 och som fick sitt första barn 1935—43, grupp 2, dvs kvinnor födda 1936—46 och som fick sitt första barn 1959—65 samt grupp 1, kvinnor födda 1936—47 och som

födde sitt första barn 1966—73. Hon relaterar sedan dessa mödragrupper till nativitetsförändringarna i samhället och konstaterar att grupperna 4 och 2 födde sina första barn i perioder då nativiteten var på uppåtgående medan grupp 1 föddes i en period när nativiteten var på väg nedåt.¹⁴

Medan grupp 4 kan sägas representera den äldre generationen i mitt material representeras den yngre både av grupp 2 och grupp 1, vilka ju utgörs av kvinnor i samma ålder men som har startat sin respektive vuxenkarriär på olika sätt. På vilka övriga sätt skiljer sig kvinnorna åt enligt Lindströms beskrivning?

Den första aspekt hon undersöker rör kvinnornas relation till sexualundervisning och barnplanering. Grupperna 4 och 2 liknar här varandra, dvs de har knappast fått någon sexualundervisning och de har heller inte fött sina respektive första barn som ett resultat av medveten planering. — Grupp 1 är annorlunda, dvs de säger sig ha fått sexualundervisning och de har fött det första barnet som ett led i medveten planering.

Lindström undersökte också hur kvinnorna har ställt sig till yrke respektive giftermål som den väsentliga komponenten i deras framtidsplaner. Grupp 4 anser att både yrke och giftermål är viktiga för kvinnorna, grupp 2 som var mycket heterogen i sin inställning på denna punkt säger att de själva ansåg att giftermålet var viktigast, att de 'inte hann välja', att yrke bör komma först och barn sedan, att yrke är viktigast... På frågan om vad de önskar för sina egna döttrar svarar de enstämmigt att yrket bör komma före barnen. Grupp 1 säger sig ha satt yrket först och för sina döttrar önskar de yrke plus 'oberoende'.

En fråga om vilka idealbilder kvinnorna har haft för planeringen av sina liv gav till svar att många av kvinnorna i grupp 4 levde utan några medvetna ideal eller förebilder. Åtskilliga nämner dock modern. Grupp 2 nämner också modern men har i övrigt diffusa förebilder. Grupp uttrycker en stor medvetenhet om idealbilder: Björn Gillberg, pappa, Barbro Alving, Martin Luther King, morfar, statsminister Palme, maken, det Vietnamesiska folket, Folkrepubliken Kina,

Alexandra Kollontay, Kate Millet, Kristus. Ingen nämner modern.

Resultaten av Lindströms undersökning pekar på en komplicerad olikhetsrelation mellan generationerna. Grupperna 1 och 2 tillhör ju båda efterkrigstidens, men visar sig också vara delad dvs i en del som liknar mödragenerationen och en som inte gör det. Om vi anknyter till Anderssons analysmodell så finns det mot bakgrund av denna undersökning skäl att påstå att det föreligger faktiska skillnader i värderingar och ideal mellan delar av efterkrigsgenerationens kvinnor och deras mödrar.

Att olika generationer av kvinnor inte utan vidare kan förväntas vara lika varandra inbördes och olika varandra som kollektiva storheter har jag redan berört. Jag föreslog då att expansionen av äktenskap och föräldraskap kring 1940 mer förändrade de lägre skiktens kvinnors liv än de övre skiktens. Mot den bakgrunden förklarade jag bl a de jämförelsevis sällan förekommande uttrycken av främlingskap mellan äldre och yngre kvinnor i FBF-intervjuerna. Huruvida det är skiktmissiga förhållanden som ligger bakom uppdelningen i Lindströms grupper 1 och 2 ger hennes undersökning ingen upplysning om.

Slutord

Generationsanalysen av de tre organisationerna är strategiskt viktig eftersom den kan påvisa ytterligare hinder för kvinnornas kollektiva mobilisering i egen sak. I den utsträckning jag lyckats göra troligt att det föreligger en faktisk generationsolikhet mellan efterkrigstidens kvinnor och deras mödrar är den upptäckten av intresse för organisationerna i deras rekryteringssträvanden. Dessutom bidrar den till en fördjupad förståelse av manssamhällets mekanismer. I den utsträckning det också föreligger olikheter mellan kvinnorna grundade i sk livscykel-effekter utgör det resultatet en belysning av hur åldersstruktureringen verkar i manssamhällets tjänst, dvs hur en samhällslig strukturering kan förekomma i symbios med en annan.

Om man ser organisationernas rekryte-

ringsfrågor mycket konkret och pragmatiskt finns det två slag av barriärer som måste överskridas för att medlemskårerna skall kunna fyllas på med yngre kvinnor. Den ena har med de faktiska, socialt-historiskt betingade generationsolikheterna att göra: Det gäller med andra ord att anpassa organisationernas målsättningar och sätt att arbeta till de förhållanden som råder för den yngre generationen. Den andra har att göra med de s k livscykelolikheterna: Det gäller i det fallet för organisationerna att överskrida de gränser som det åldersstrukturerade — och för kvinnorna ålderssegregerade — samhället sätter. Kanske är den senare uppgiften både den viktigaste och svåraste eftersom åldersstruktureringen är i harmoni med manssamhällets könsstrukturer och således lika tidlös som det senare.

NOTER

1. Artikeln bygger på material från min doktorsavhandling *Studier i den svenska kvinnorörelsen*, Monografi nr 30, Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet, Göteborg 1983.
2. Åldersangivelserna avser den intervjuades ålder vid intervjutillfället, dvs 1976.
3. Juliet Mitchell, *Den nya kvinnorörelsen*, 1971, sv övers Stockholm 1972.
4. Ann-Katrin Hatje, 'Befolkningsdebattens betydelse för statsmakternas befolkningspolitiska strävanden under slutet av 1800-talet fram till 1940-talet' i *Forskare om befolkningsfrågor*, Blandvetenskaplig bilaga till Ett folks biografi, Stockholm 1975, ss 66-67.
5. Rita Liljeström och Edmund Dahlström, *Arbetarkvinnorna i hem-, arbets- och samhällsliv*, Stockholm 1981, s 233.
6. Ann-Marie Sellerberg, *Kvinnorna på den svenska arbetsmarknaden. En sociologisk analys av kvinnors underordnade position i arbetslivet*, akademisk avhandling, Lund 1973.
7. Liljeström och Dahlström, s 236.
8. Edmund Dahlström och Rita Liljeström, 'Ideer kring familjebildning och fruktsamhet' i *Forskare om befolkningsfrågor*, Stockholm 1975, s 200.
9. Hanne Möller m fl, *Udsigten fra det kvindelige univers. En analys af Eva*, Köpenhamn 1972.
10. Liljeström och Dahlström, s 46.
11. Bengt Erik Andersson, *Generation efter generation. Om tonårskultur, ungdomsrevolt och generationsmotsättningar*, Malmö 1982, s 134.
12. Ibid, ss 128-131.
13. Sheila Rowbotham, *Manssamhälle och klass-samhälle. Kvinnans dubbla förtryck*, (1973), sv övers Stockholm 1976, s 25.
14. Ulla Lindström, 'Kvinnlig barnplanering i Sverige i *Forskare om befolkningsfrågor*, Stockholm 1975.

SUMMARY

Women, Classes and Generations

This article, which is based upon a study of three different women's organisations in Gothenburg, discusses how different societal structures either further or prevent women's collective mobilisation around their own interests. Society's vertical strata replicate themselves in the three organisations. The Fredrika Bremer Association (FBF) is an organisation for upper and middleclass women, while the National Federation of Social Democratic Women in Sweden (SSK) and the Swedish Women's Left Association (SKV) attract the lower strata — although many of the SKV's members are highly educated and thereby belong to the upper strata. The fact that society's class structure influences women's collective organisation is not in itself a surprising discovery. What is however surprising is the agecomposition of the organisations' members; 61% of the SSK's members are over 60 years of age, while the corresponding figures for the FBF and the SKV are 47% and 42% respectively.

The age composition expresses a generational difference between post-war women and their mothers — a difference which is socially and historically determined. The older women in the SSK and the SKV experience the younger women as repudiating a complete lifestyle in their questioning of the house-wife role — a role which the older members learnt to cherish and fight for within the framework of the 1940's' family social policy. Estrangement towards the younger women is also evident in the attempts of the SKV to work together with the 'new women's movement'. This generation gap, determined by social-historical conditions, is not as prominent amongst the members of the FBF. This is understandable when considering that the lives of upper and middle class women did not undergo such large changes as those of the lower strata during this period.

Fortsättning s 51

Fortsättning från s 36

The age composition is not, however, only an expression of generational differences which are socially and historically determined. Women of different ages find themselves in different status positions and thus identify themselves with different social institutions and cultural conditions. The age composition of the organisations is also considered to be an expression of an agestratified society and not only therefore of a society with generation gaps. Society's youth orientation is illustrated in various ways in the study's empirical data and one conclusion is that the age-stratification of our society in fact denotes age-segregation between woman and age-discrimination of older women.

Generational differences and differences between women grounded in the so-called life-cycle effects are strategically important to pay atten-

tion to. The life-goals of different age groups are social-historically determined and can thus create differences between women. The women's movement must take this into consideration when recruiting new members. The so-called life-cycle differences are on the other hand more difficult to transcend since they are grounded in a societal age-stratification which, for women, means both age-segregation and age-discrimination. The latter relationship illustrates how age-structuring exists in harmony with sex-structuring found in our male-dominated society and how these two principles are equally timeless.

Helena Streijffert
Universitets- och högskoleämbetet
Byrån för utbildning och forskning
Box 45501
104 30 Stockholm
Sweden